

เถียงนาอีสาน: การเปลี่ยนแปลงรูปทรงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและวัฒนธรรม¹

นิพนธ์ สุวรรณ

นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

จิระ อินพินิจ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเถียงนาอีสาน เพื่อต้องการตอบข้อสงสัยว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมเถียงนา มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ และปัจจัยอะไรที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้น ขั้นตอนแรกของการศึกษา คือ การทบทวนเอกสารและการศึกษาเกี่ยวกับเถียงนาที่มีการก่อนหน้านี้เป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและเป็นข้อมูลที่ใช้ก่อนการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา จุดประสงค์ของบทความฉบับนี้ เพื่อการอธิบายถึงความเข้าใจความเข้าใจเกี่ยวกับเถียงนาว่า ความหมายของเถียงนาคืออะไร มีการศึกษาเกี่ยวกับเถียงนาเอาไว้ก่อนหน้านี้หรือไม่ นอกจากนี้มีข้อมูลภาคสนาม โดยวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเถียงนาในประเด็นเรื่องการใช้วัสดุ การก่อสร้างว่ามีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร?

การทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเถียงนาอีสาน สรุปได้ว่า คำว่า “เถียงนา” คือ ชื่อเรียกสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งในวัฒนธรรมข้าว เป็นสถาปัตยกรรมชั่วคราว ปลูกสร้างในที่นา สำหรับอยู่อาศัยในช่วงเวลาการทำนา ตั้งแต่เริ่มหว่านจนถึงช่วงเก็บเกี่ยว โดยใช้สำหรับหลบแดดหลบฝนระหว่างวันและที่นอนในยามค่ำคืน โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงออกอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละหลัง เกิดจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเถียงนา ระยะทางในการเดินทาง ความถี่ในการอยู่อาศัย และลักษณะการใช้งานพื้นที่ เป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบขนาด และวัสดุการสร้างเถียงนา

หลังจากนำข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของวัสดุก่อสร้าง พบว่าปัจจุบันวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเถียงนาสามารถแบ่งกลุ่มวัสดุได้ 3 กลุ่ม คือ 1. วัสดุธรรมชาติที่มาจากธรรมชาติ 2. วัสดุสมัยใหม่ที่ผลิตจากระบบอุตสาหกรรม และ 3. วัสดุธรรมชาติที่ผ่านกระบวนการผลิตมาจากระบบอุตสาหกรรม นอกจากนี้วัสดุก่อสร้างเถียงนาเริ่มมีการใช้วัสดุใหม่เป็นวัสดุก่อสร้าง ส่งผลให้เถียงนาที่พบเริ่มมีความแข็งแรงคงทน และเพิ่มเติมเรื่องความสวยงามมากขึ้น

คำสำคัญ: เถียงนา | อีสาน | การเปลี่ยนแปลง | วัสดุ | สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เถียงนา : รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงกับเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาควิชาสถาปัตยกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Theing Na Isaan: Change of Architectural Form and Cultural

Nichanun Suwonna

Master Degree Student in Vernacular Architecture
Silpakorn University

Pimolsiri Prajongsan

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

The purpose of this paper is to describe the changing pattern of Isaan Hut (locally called Thieng Na; literally means rice field hut)—a distinctive folk house originate in northeastern region of Thailand—as well as to analyses key factors affecting the architectural form. The study examined Thieng Na based on existing literatures in relation to vernacular architectural studies. It reveals that the unique folk hut was built as temporal housing during harvesting process in which the building is considered as a cultural practice in the cultivation of rice in Southeast Asia in general, and in northeast Thailand in particular. The construction of Theing Na as a short-term housing has developed from the distance between farmers' permanent house and the rice field where they used to work the whole day with less agricultural technology during the season. The hut—which varies in size, style, and materials—for the time of harvesting, all through daytime and night, thus accommodates the farmers, field equipment, field production and livestock.

Furthermore, in analyzing data collected from the fieldwork, it shows changes in practice and attitude towards the construction of Thieng Na in contemporary context, especially the selection of materials and labors. The current use of building materials used in the hut structure discloses the local farmers' perception of Theing Na as strong, durable and beautiful. The materials can be divided into three types: namely; natural, industrially produced, and biomaterials.

Keyword: Isaan Hut | Theing Na | Changing | Materials | Vernacular Architecture

1. บทนำ

ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาเป็นระยะเวลาหลายพันปี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผู้คนอยู่อาศัยในบริเวณนี้ถูกเรียกรวมว่า “คนอีสาน หรือ ชาวอีสาน” สัจิตต์ วงษ์เทศ ให้คำอธิบายถึงความหมายของคำว่า “อีสาน” ว่ามีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตสะกดว่า “อีสาน” หมายถึง “พระนามพระศิวะผู้เป็นเทพดาประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ” ส่วนคำที่สะกดว่า “อีสาน” เป็นรูปคำมาจากภาษาบาลี โดยเป็นรูปคำที่ไทยนำมาใช้โดยแปลความหมายถึง “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ก่อนที่ภูมิภาคนี้เรียกอย่างเป็นทางการว่า “มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ” ในช่วงรัชกาลที่ 5²

การตั้งถิ่นฐานภายในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) มีลักษณะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มภายในหนึ่งชุมชน ประกอบด้วย “เรือนใหญ่” สถาปัตยกรรมประเภทถาวรปลูกสร้างไว้ในหมู่บ้าน เป็นเรือนของครอบครัวที่มีพ่อแม่และลูกๆ อาศัยอยู่ร่วมกันเมื่อลูกเติบโตสามารถสร้างครอบครัวและแต่งงาน แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวของตนเองโดยสร้าง “คูบต่อแล้ว” สถาปัตยกรรมประเภทกึ่งถาวรพึ่งพาโครงสร้างเสาขื่อในอาณาเขตเรือนใหญ่ หรือสร้าง “เหย้า” เรือนกึ่งถาวรขนาดย่อมที่พอเหมาะต่อการอยู่อาศัยของการเริ่มต้นของครอบครัวใหม่ ซึ่งอาจสร้างขึ้นในบริเวณเรือนใหญ่ หรือภายในเขตหมู่บ้าน³ นอกจากนี้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทหนึ่งที่ปรากฏในวัฒนธรรมของชาวอีสาน เป็นสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ทางการเกษตรอย่างทุ่งนา เรียกขานกันตามภาษาท้องถิ่นว่า “เถียงนา” เป็นสถาปัตยกรรมชั่วคราวที่มีขนาดตั้งแต่ 1 ช่วงเสา จนบางหลังขยายช่วงเสาเพิ่มขึ้นใหญ่โตคู่คล้ายราวกับบ้านพักอาศัยถาวร ตั้งแต่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุก่อสร้างที่ผสมผสานระหว่างวัสดุธรรมชาติและวัสดุสมัยใหม่ การเลือกที่ตั้ง ตลอดจนผังบริเวณโดยรอบ พบว่าเถียงนาแต่ละหลังต่างมีเอกลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะตัว ส่งผลให้เกิดความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเถียงนาอีสานเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมประเภทนี้เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในพื้นที่สังคมชนบทยุคโลกาภิวัตน์ ที่สังคมสมัยใหม่และสังคมแบบจารีตยังคงผสมผสานกันอยู่ และสังคมชนบทไม่ได้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามของสังคมเมืองอย่างที่มีการอธิบายมาก่อนหน้า⁴ ทำให้ความสนใจในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของเถียงนาอีสาน ทั้งในด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมเถียงนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีเหตุปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และด้านสังคมอีกประการหนึ่งว่า เถียงนาคำรงอยู่ในสังคมชนบทสมัยใหม่อย่างไร

² สัจิตต์ วงษ์เทศ, “พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน?, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), 12.

³ สมชาย นิลอาธิ, เรือนพื้นถิ่น: วิถีชีวิต และคติความเชื่อในโบราณ, (มหาสารคาม: โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2555), 24.

⁴ นภาพร อติวานิชยพงศ์, “คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย,” วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 33, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2557): 103 – 127.

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิยามความหมาย องค์ประกอบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมเถียงนา
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมเถียงนา

3. วิธีการวิจัย

สำหรับการศึกษาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางสถาปัตยกรรมเถียงนา สถาปัตยกรรมพื้นที่ถิ่นในวัฒนธรรมอีสานนี้ ใช้วิธีการศึกษาโดยเริ่มต้นจากการรวบรวมข้อมูล ทั้งรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาและทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเถียงนาอีสาน และข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งใช้การสำรวจด้วยการสังเกตการณ์ รั้ววัดสถาปัตยกรรม และสัมภาษณ์เจ้าของผู้ใช้งานเถียงนา หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดนี้ไปสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์โดยเน้นประเด็นหลักที่เรื่องของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ ที่ส่งผลให้เกิดงานสถาปัตยกรรม เช่น ความคิดเชื่อ สภาพสังคม เทคโนโลยี เป็นต้น โดยใช้ข้อมูลเอกสารที่มีอธิบายเรื่องราวความเป็นมา ตำนานความเชื่อ รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องโยงกับเถียงนาที่ได้รับการศึกษามาแล้ว เปรียบเทียบกับข้อมูลพื้นที่ที่ได้ทำการเก็บสำรวจ ไม่ว่าจะเป็นบทสัมภาษณ์ ภาพถ่าย หรือแบบร่างวัด เพื่อตอบคำถามงานวิจัยที่ต้องการทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงปัจจุบัน ประกอบกับการวิเคราะห์รูปแบบ (Morphological Analysis) โดยมองเฉพาะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น โดยใช้ข้อมูลจากการลงสำรวจภาคสนามมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อมองถึงพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม วัสดุที่ใช้ ผังบริเวณ และหน้าที่การใช้งานของสถาปัตยกรรมว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

4. การทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเถียงนา สถาปัตยกรรมพื้นที่ถิ่นในวัฒนธรรมอีสานนี้ นอกเหนือจากเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลตามลำดับวิธีวิจัยแล้ว ยังช่วยให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับเถียงนาในเชิงลึก โดยอ้างอิงหลักฐานจากเอกสารและการศึกษาที่มีมาก่อนหน้า ว่าความหมายของเถียงนาคืออะไร มีการศึกษาเกี่ยวกับเถียงนาเอาไว้ก่อนหน้านี้อย่างไร และเถียงนาคำรงอยู่ในวัฒนธรรมของชาวอีสานอย่างไร

ภาพที่ ๑: เชียงนา สถาปัตยกรรมที่พบในทุ่งนาภาคอีสาน
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 23 ตุลาคม 2558.

5. เชียงนา คืออะไร?

คำว่า “เชียงนา” มีการอธิบายถึงความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ในที่นา ใช้งานในช่วงฤดูเพาะปลูกเป็นหลักสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องการเดินทางไป-กลับระหว่างบ้านและที่นาที่ต้องใช้เวลานาน และใช้เป็นสถานที่เพื่อการพักผ่อนระหว่างวัน ซึ่งสถาปัตยกรรมลักษณะเช่นนี้ คล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า “ห้างนา” ของภาคเหนือ “โรงนา” ของภาคกลาง และ “ชน่านา” ของภาคใต้⁵

ทั้งนี้ พจนานุกรมภาษาล้านนาออกเสียงเหนือให้ความหมายคำว่าเชียง หมายถึง “โรงนาขนาดเล็กที่ทำไว้ชั่วคราวตามท้องไร่ท้องนา เรียกว่า เชียงนา เชียงไย”⁶ สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายว่า “เรือนพักอาศัยชั่วคราวในทุ่งนาสำหรับอยู่เฝ้าข้าว”⁷

⁵ ดีก แสนบุญ, “เชียงนา...ถึง...ศาลาไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 32, 12 (ตุลาคม 2554): 52-55.

⁶ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาล้านนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2535), 145.

⁷ สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2557, เข้าถึงได้จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>.

สมชาย นิลอาธิ กล่าวถึงเถียงนาว่า “เป็นสถาปัตยกรรมอย่างง่ายหรือสิ่งก่อสร้างชั่วคราว สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ชีวิตในการประกอบอาชีพ ใช้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวในการทำนาตั้งแต่เริ่มหว่านไถจนกระทั่งเก็บเกี่ยวผลผลิต”⁸ ประจง ชัยหงส์ษา ระบุว่า “เถียงนาเป็นสิ่งปลูกสร้างของชาวนาอีสาน ที่สร้างไว้ในทุ่งนาเพื่อประโยชน์ใช้สอยตลอดระยะเวลาของการทำนา”⁹ วิโรฒ ศรีสุโร อธิบายถึงเถียงนาว่า “เป็นชื่อเรียกเรือนโรงที่ปลูกสร้างขึ้นเพื่อใช้สอยกับการทำนาตั้งแต่เริ่มหว่านกล้าจนกระทั่งการเก็บเกี่ยว โดยต้องอาศัยเถียงนาเป็นที่หลบแดดหลบฝน เป็นพื้นที่ประกอบอาหาร เป็นที่พักผ่อนทั้งช่วงเวลากลางวันและยามว่างจากหน้านา เรียกว่าเถียงนาเป็นเสมือนพื้นที่อเนกประสงค์”¹⁰ กิตติสันต์ ศรีรักษา กล่าวว่า “เถียงนาเป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อการใช้งานกับการทำนาในวัฒนธรรมข้าว โดยมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมไท-ลาวของชาวนาอีสาน”¹¹ ตี๊ก แสนบุญ อธิบายว่า “เถียงนาเป็นชื่อเรียกงานช่างและสิ่งปลูกสร้างอย่างง่ายที่มีขนาดเล็กในบริบทวัฒนธรรมไทย-ลาว โดยคำว่า “เถียง” คือโรงเรือนที่สร้างไว้สำหรับพักอาศัยในลักษณะชั่วคราว เพื่อเฝ้าพืชผลในไร่นา”¹² ชานนท์ ไชยทองดี อ้างอิงถึงพจนานุกรมฉบับมติชนที่อธิบายความหมายของเถียงนาว่าหมายถึง “กระท่อมสำหรับเฝ้าพืชผล”

ในภาษาลาวปรากฏคำว่า “เถียงนา” เช่นกัน หมายถึงร้านชนิดหนึ่งที่มีการยกพื้น ลักษณะคล้ายกับเรือนแต่มีขนาดย่อมกว่า มักสร้างอยู่ตามทุ่งนาหรือไร่ และยังมีการอธิบายที่มาของชื่อเรียกเถียงนาในภาษาลาวนั้นน่าจะเป็นการปรับรูปคำและความหมายมาจากคำว่า “เตียง” ในภาษาจีนโบราณ ซึ่งหมายถึง ร้านที่สร้างขึ้นเพื่อให้คนนอน¹³ จากการให้ความหมายคำว่า “เถียงนา” ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปความได้ ดังนี้

1. ชื่อเรียกสถาปัตยกรรมที่ใช้งานในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาไทยอีสาน และชาวนาลาว
2. เรือนพักอาศัยชั่วคราวขนาดเล็ก
3. สร้างอยู่ตามทุ่งนา
4. สร้างเพื่อใช้งานช่วงฤดูกาลทำนา ตั้งแต่เริ่มหว่านข้าว ดำนา จนกระทั่งการเก็บเกี่ยว
5. พื้นที่อยู่อเนกประสงค์ ใช้งานทั้งเป็นที่หลบแดดหลบฝน พื้นที่ประกอบอาหาร และเรือนพักผ่อนในช่วงเวลากลางวันและยามว่างจากหน้านา

ในที่นี้จึงสรุปว่า “เถียงนา” คือ “คำเรียกชื่อรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งในวัฒนธรรมข้าว เป็นสถาปัตยกรรมชั่วคราว ปลูกสร้างขึ้นในที่นา ใช้สำหรับอยู่อาศัยในช่วงเวลาการทำนา ตั้งแต่เริ่มหว่านจนถึงช่วงเก็บเกี่ยว เป็นเสมือนพื้นที่อเนกประสงค์ของชาวนา รองรับการใช้งานได้หลายกิจกรรม ทั้งพื้นที่สำหรับหลบแดดหลบฝน ระหว่างวัน ประกอบอาหาร และที่นอนในยามค่ำคืน”

⁸ สมชาย นิลอาธิ, “เถียงนา,” ศิลปวัฒนธรรม 2,11, (กันยายน 2525), 70-75.

⁹ ประจง ชัยหงส์ษา, “เถียงนาตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยศึกษา-เน้นมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536), 3.

¹⁰ วิโรฒ ศรีสุโร, เถียงนาอีสาน: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี อุตรธานี ยโสธร กาฬสินธุ์และสกลนคร, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักวิทยบริการ, 2538), ข.

¹¹ กิตติสันต์ ศรีรักษา, “เถียงนา: รูปแบบ และการใช้งานในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาอีสาน,” วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2553): 45-62.

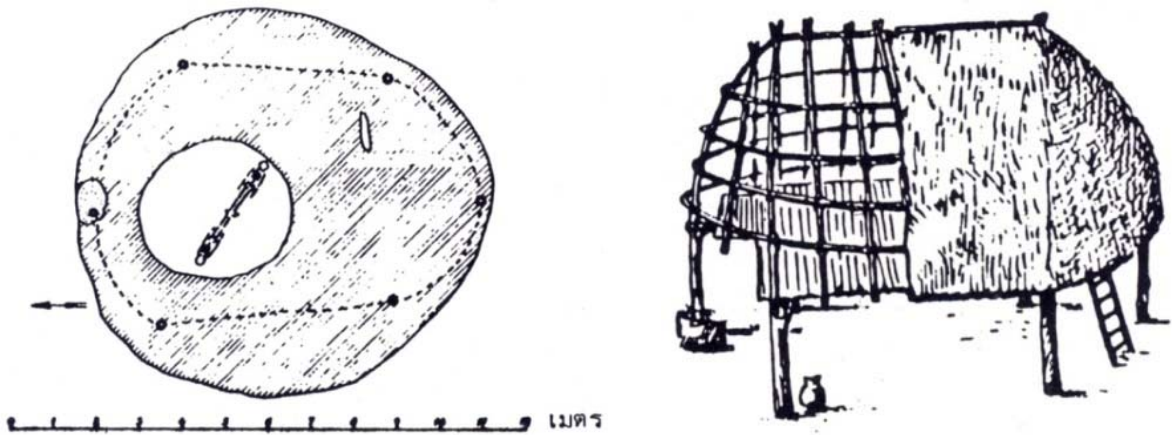
¹² ตี๊ก แสนบุญ, เรื่องเดียวกัน.

¹³ ชานนท์ ไชยทองดี, อีสานร่วมสมัย: การวิเคราะห์ชนบทในตัวตนและบริบท, (อุบลราชธานี: ศรีปัญญา, 2558), 50.

6. เถียงนา เป็นอย่างไร?

ก่อนการรู้จักสร้างเถียงนา มีการสันนิษฐานว่า ชาวนาน่าจะใช้ร่มเงาจากต้นไม้ในการพักอาศัยมาก่อน จนเมื่อพื้นที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น มนุษย์จึงคิดสร้างสรรค์เพิงพักรูปแบบอย่างง่ายขึ้นมา อาศัยวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายใกล้ตัว เช่น ไม้ไผ่ ต้นไม้ และภายหลังรูปแบบของเพิงพักอย่างง่ายนั้นเริ่มมีการทำโครงสร้างที่ชัดเจน ใช้วัสดุคงทน ทำให้กลายเป็นเถียงนาที่แข็งแรง และสามารถใช้งานได้ในระยะเวลานานขึ้น¹⁴

สมชาย นิลอาธิ อธิบายว่า เถียงนาถือเป็นต้นแบบบ้านของมนุษย์ที่เกิดขึ้นช่วงที่มนุษย์วิวัฒนาการเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม โดยอ้างอิงถึงหลักฐานทางโบราณคดีว่า มีการขุดค้นพบหลุมเสาในผังรูปไข่ที่หนองแซ่เสา อำเภอมืองจังหวัดราชบุรี กำหนดอายุสมัยประมาณ 8,000 ปีมาแล้วที่บ้านโนนนกทา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ปรากฏหลุมเสาในผังลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะหลุมเสาค้นพบกับการค้นพบหลุมเสาที่บ้านเชียง อำเภอนองหานจังหวัดอุดรธานี ทั้งสองแหล่งที่ค้นพบสามารถกำหนดอายุสมัยประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว เมื่อประกอบหลักฐานอื่นที่ค้นพบที่บ้านเชียงบ่งชี้ให้เห็นว่าบริเวณแอ่งสกลนครปรากฏการทำเครื่องปั้นดินเผา การหล่อโลหะสำริด และการตั้งถิ่นฐานเพื่อทำการเกษตรนั้น กำหนดอายุสมัยประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว¹⁵

ภาพที่ ๒: ภาพจินตนาการลักษณะผังบ้าน และบ้านในสังคมเกษตรกรรมยุคแรกเริ่ม โดยรอรเรนเซน

ที่มา: ธนากรกรุงเทพ. (2552). *ลักษณะไทย เล่ม 2 ภูมิหลัง*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. หน้า 111. อ้างถึง Sorensen, P. (1972). "Archaeology in Thailand: Prehistory through the Neolithic Age," in Sawaddi, July-August, Bangkok, p. 21.

¹⁴ สมชาย นิลอาธิ. เรื่องเดียวกัน.

¹⁵ สมชาย นิลอาธิ. "เถียงนา บ้านหลังแรกของมนุษย์ยุคแรกๆ ในสยาม" ใน *ศิลปวัฒนธรรม* 8, 13 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2535): หน้า 188-200.

ข้อมูลทางโบราณคดีที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ แสดงหลักฐานให้เราเห็นว่าในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏการอาศัยอยู่ของมนุษย์ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยในยุคสังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society) พัฒนาการของสังคมล่าสัตว์หาของป่า (Hunting and Gathering Society) ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตคือ แหล่งอาหาร มนุษย์ในยุคนี้จึงต้องเร่ร่อนตามแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์เพื่อการดำรงชีพ หลังจากมนุษย์รู้จักทำการเกษตรกรรมปลูกข้าวและสะสมอาหารช่วงประมาณ 5,000-8,000 ปีมาแล้ว มนุษย์หยุดเร่ร่อน เปลี่ยนมาสร้างที่อยู่อาศัย แต่ก็ยังยึดหลักการที่ต้องสร้างใกล้กับแหล่งอาหาร นั่นคือ พื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งลักษณะที่พักอาศัยนี้น่าจะเป็นที่พักที่สร้างขึ้นอย่างง่ายลักษณะเดียวกันกับเถียงนาของชาวนาอีสาน¹⁶

สำหรับประเด็นเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเถียงนา เชื่อว่าก่อนการสร้างเถียงนาบางแห่งมีการทำพิธีบนบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง เพื่อขออนุญาตปลูกสร้างเถียงนา และบางพื้นที่ก็อาจมีการสมมติเหตุการณ์ให้คน 2 คนแสร้งว่าโต้เถียงกันเพื่อให้เสมือนเป็นเหตุร้ายจนไปรบกวณผีป่าหรือวิญญาณที่สถิตอยู่ในพื้นที่นั้นให้ออกไป เชื่อกันว่าทำให้บริเวณที่สร้างเถียงนานั้นเกิดความสงบ ร่มเย็น โดยในการสร้างเถียงนาบางพื้นที่ไม่สร้างเถียงนาหันไปทางทิศตะวันตก เพราะถือว่าเป็นทิศผีตาย และยังมีกรกล่าวถึงความเชื่อเพิ่มเติมอีกว่า ถ้าบ้านใดไม่มีเถียงนาเป็นของตนเอง คนนั้นจะยากจนและไม่ได้เป็นที่ยอมรับในสังคม¹⁷

ทำเลที่ตั้งของเถียงนา ชาวอีสานไม่ได้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการเลือกที่ตั้ง แต่นิยมปลูกบนเนินดินสูงในที่นา เรียกว่า “ดอนหัวนา” เพราะพื้นที่ลักษณะดังกล่าวไม่สามารถปลูกข้าว และในช่วงฤดูฝนน้ำจะท่วมผืนนาเกือบทั้งหมด ยกเว้นบริเวณเนินดินที่สูงในระดับที่น้ำท่วมไม่ถึง หรืออาจจะท่วมไม่มากเหมาะต่อการสร้างที่พักอาศัย¹⁸ นอกจากนี้ การเลือกที่ตั้งยังต้องสังเกตว่าเป็นที่อากาศปลอดโปร่ง สะดวกต่อการเดินทางการค้าขายผลผลิต และสามารถมองเห็นโดยรอบเพื่อง่ายในการดูแลนาข้าว ซึ่งการเลือกทำเลที่ตั้งนี้ถือเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันต่อมา¹⁹

องค์ประกอบและโครงสร้างหลักของเถียงนา ประกอบด้วย เสา มักมีจำนวน 4 ต้นเป็นเสาหลัก อาจมีเพิ่มเติมตามการใช้งาน หลังคา มักพบเป็นทรงจั่วหรือเป็นเพิงระนาบยกสูงด้านใดด้านหนึ่งเพื่อระบายฝน พื้น ส่วนใหญ่ทำจากไม้ไผ่หรือไม้กระดาน โดยระดับความสูงจากพื้นขึ้นอยู่กับการใช้งาน บางหลังอาจต่อเติมพื้นเพื่อการใช้งานเพิ่มเติมลักษณะคล้ายกับเกยของเรือน และบางหลังก็ใช้การนั่งบนดินโดยไม่ต้องต่อส่วนพื้น และ ใต้ถุน พบในหลังที่มีการยกพื้นสูง ซึ่งพื้นที่ใต้ถุนนี้มักเป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ ไข่เก็บผลผลิต เครื่องไม้เครื่องมือ และประกอบอาหาร²⁰

วัสดุที่ใช้ในการสร้างเถียงนา ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเถียงนาแต่ละหลังมีความเหมือนหรือแตกต่างกันออกไป ในเอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับเถียงนาในอดีต นิยมอธิบายถึงเถียงนาหลังที่สร้างโดยวัสดุธรรมชาติ โดยประกอบด้วย การเลือกใช้ไม้จริงเป็นส่วนองเสา พื้นอาคารเป็นไม้กระดานบางหลังใช้พื้นไม้ไผ่ บางหลังต่อเป็นแคร่นั่ง หรือปูเสื่อบนพื้น ส่วนของหลังคามุงด้วยหญ้าคา หรือกระเบื้องแผ่นไม้ ลักษณะของเถียงนาที่สร้างโดยวัสดุธรรมชาตินี้ อาจถือเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในระยะแรกๆ ของเถียงนา ซึ่งพื้นฐานของการสร้างเถียงนา

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ สมชาย นิลอาธิ, “เถียงนา”.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ กิตติสันต์ ศรีรักษา, เรื่องเดียวกัน.

²⁰ กิตติสันต์ ศรีรักษา, เรื่องเดียวกัน.

ในอดีต วัสดุที่ใช้สร้างส่วนมากมักเป็นวัสดุที่หาได้ง่าย เป็นวัสดุธรรมชาติ หรือวัสดุเหลือใช้จากการสร้างการซ่อมแซมเรือนใหญ่

สำหรับลักษณะทางสถาปัตยกรรมเถียงนา มีลักษณะและขนาดที่ไม่แน่นอน แต่ปกติมักมีขนาดตั้งแต่ 2 x 2 เมตรขึ้นไป ความคงทนและความประณีตขึ้นอยู่กับที่ตั้งระหว่างเถียงนากับบ้านว่ามีความใกล้หรือไกลมากน้อยเท่าใด มีการระบุการแบ่งประเภทเถียงนาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. **เถียงนาชั่วคราว** เป็นเถียงนาที่สร้างอยู่ใกล้บ้าน เดินทางไป-กลับได้ภายในหนึ่งวัน มีขนาดเล็ก มักใช้เสา 4 ต้นทำเป็นห้องเดียว มีการยกพื้นง่าย หรืออาจไม่ยกพื้น เพราะใช้การนั่งติดพื้นดินได้เลย และ 2. **เถียงนาคอนข้างถาวร** เป็นเถียงนาที่สร้างไกลจากบ้าน ไม่สะดวกในการเดินทางไป-กลับ โครงสร้างเถียงนามักมีขนาดเสา 6 ต้น สามารถทำห้องได้ 2 ห้อง มีการยกพื้นสามารถอาศัยนอนได้²¹

ภาพที่ 3: (ด้านซ้าย) เถียงนาชั่วคราว

ภาพที่ 4: (ด้านขวา) เถียงนาคอนข้างถาวร พบที่ตำบลสูงยาง ตำบลเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา: นิพนธ์ สุวรรณะ, ถ่ายเมื่อ 28 กรกฎาคม 2558

นอกจากนี้มีการจัดแบ่งประเภทรูปแบบของเถียงนาตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมตามการยกพื้นสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งสัมพันธ์กับความต้องการเรื่องพื้นที่ใช้งาน ออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. **เถียงนาติดพื้นดิน** เป็นเถียงนาที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ประกอบด้วยเสาและเครื่องหลังคา มีขนาดไม่เกิน 1-2 ช่วงเสา หลังคาจั่วมีการต่อชานจั่วกันฝนสาด พื้นนั่งมีทั้งการปูเสื่อ นั่งติดพื้นหรือต่อแคร่ไม้ไผ่สำหรับนั่ง บรรดาเครื่องใช้ อาหารหรือน้ำก็ทำการผูกห้อยไว้กับโครงสร้างเหนือศีรษะบ้าง ต่อแคร่หรือโต๊ะเพื่อใช้วางข้าวของบ้าง²²

2. **เถียงนากยกพื้นระดับเดียว** นิยมสร้างไม่เกินสองช่วงเสา หลังคาจั่วต่อชานจั่วสองด้าน ไม่มีการก่อผนัง พื้นนั่งต่อสูงจากดิน บางหลังยกพื้นตลอดทั้งหลัง แต่ที่พบจำนวนไม่น้อยที่มีการทำพื้นยกสูงเพียงส่วนหนึ่ง พื้นที่ยกสูงที่เหลือจัดไว้เพื่อใช้เป็นส่วนสำหรับก่อไฟในการประกอบอาหาร²³

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² วิโรฒ ศรีสุโร, เรื่องเดียวกัน, 3-6.

²³ เรื่องเดียวกัน, 9.

3. เกียงนายกพื้น 2 ระดับ เกียงนามีการต่อส่วนขยายด้วยการต่อช่วงเสาเพิ่มเติมจากเสาหลัก โดยช่วงเสาที่ต่อเพิ่มนี้มีขนาดแคบกว่าช่วงเสาหลัก ส่งผลให้มีการต่อเพิงออกมาจากจั่วหลังคาหลักเช่นกัน และส่วนที่ต่อเพิ่มมานี้ ทำพื้นยกระดับต่ำกว่าตัวอาคารหลัก ซึ่งห้องหลักของเกียงนา มีการก่อผนังเพื่อใช้เป็นห้องสำหรับนอนที่มิดชิดและเป็นส่วนตัว²⁴

4. เกียงนายกพื้นหลายระดับ เป็นเกียงนาที่ใช้ระดับพื้นมากำหนดการใช้งาน พื้นที่สำหรับใช้สอยทั่วไปเป็นที่เปิดโล่ง ส่วนพื้นที่ห้องนอนทำการปิดผนังห้องเฉพาะส่วน แต่ก็พบเหมือนกันที่เกียงประเภทนี้แบบเปิดโล่งทั้งหลังก็มี²⁵

ภาพที่ 5: เกียงนาติดพื้นดิน มีแคร่ที่และผูกเปลยวนในการใช้งาน
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 23 ตุลาคม 2558.

ภาพที่ 6: เกียงนายกพื้นระดับเดียว
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 26 กรกฎาคม 2558.

ภาพที่ 7: เกียงนายกพื้น 2 ระดับ
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558.

ภาพที่ 8: (ด้านซ้าย) เกียงนายกพื้นหลายระดับ
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 26 กรกฎาคม 2558.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 16.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 18.

นอกเหนือจากเถียงนาทั้ง 4 รูปแบบแล้ว มีการพบเถียงนาอีกกลุ่มหนึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของชาวนาที่ไม่สามารถหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างเถียงนาได้ มีลักษณะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีเสาหลัก 4 ต้น และโครงสร้างหลังคาไม้ไผ่ใช้หญ้าแห้ง มีน้ำหนักเบา ง่ายต่อการเคลื่อนย้ายได้ เรียกว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับเถียงนาพื้นดินดิน เรียกว่า “เถียงนาเคลื่อนที่”²⁶

ภาพที่ 9: ลายเส้นเถียงนาเคลื่อนที่

ที่มา: กิตติสันต์ ศรีรักษา, “เถียงนา : รูปแบบ และการใช้งานในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาอีสาน,” ใน วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2553): หน้า 45-62.

โดยการแบ่งประเภทเถียงนาข้างต้นนี้ เป็นการจัดประเภทผ่านลักษณะของทางสถาปัตยกรรมที่มีปัจจัยของความต้องการของผู้ใช้งานเป็นส่วนกำหนด นอกจากนี้ยังทำให้เห็นวิวัฒนาการการใช้งานของเถียงนา ตั้งแต่การเป็นสถาปัตยกรรมแบบชั่วคราว อย่างเถียงนาติดพื้นดิน ที่มีโครงสร้างอาคารง่ายที่สุด เมื่อความต้องการในการใช้งานในด้านอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น โครงสร้างสถาปัตยกรรมเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น กลายเป็นเถียงนาที่มีการยกระดับพื้นของอาคาร จนเถียงนาบางหลังถูกใช้งาน ได้รับการต่อเติมพื้นที่การใช้งานมากขึ้น จนเถียงนาไม่ได้ใช้งานเฉพาะช่วงเวลาทำนาเท่านั้น แต่สามารถใช้อาศัยจนกลายเป็นบ้านหลังที่สอง

ส่วนลักษณะการใช้งานเถียงนานั้น **ในเชิงพื้นที่** เป็นการใช้งานขั้นพื้นฐานของเถียงนา ที่สามารถตอบสนองกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น กินข้าวกลางวัน พักผ่อนหลังการทำงานระหว่างวัน โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเถียงนาขนาดเล็ก มีพื้นที่โดยรอบไม่กว้างนัก ไม่มีรั้ว ระยะทางระหว่างที่ตั้งเถียงนากับบ้านสามารถเดินทางไปกลับได้สะดวก นอกจากนี้เถียงนาบางหลังที่มี ขนาด องค์ประกอบอาคาร และผังบริเวณที่มีขนาดใหญ่และซับซ้อนมากขึ้น เพื่อรองรับกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น มีคอกเพื่อการเลี้ยงสัตว์ มีบริเวณปลูกพืชผักสวนครัว ชุดบ่อน้ำ มีการสร้างรั้วเพื่อป้องกันอันตราย เนื่องจากการมีการอยู่อาศัยตลอดทั้งปีไม่เพียงเฉพาะช่วงฤดูกาลทำนาเท่านั้น **การใช้งานเชิงสังคม** นอกจากเถียงนาเป็นสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับเกษตรกรรมแล้ว ยังเป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีสำคัญของชาวอีสานอย่าง “ประเพณีฮีตสิบสอง” เช่น ใช้เถียงนาในการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบพิธีบุญข้าวกรรมในช่วงเดือนธันวาคม (เดือนอ้าย) เถียงนาเป็นลานในการแสดงหลังการประกอบพิธีบุญบั้งไฟในช่วงเดือนพฤษภาคม (เดือนหก) หรือในช่วงเดือนกันยายน (เดือนสิบ) มีพิธีบุญข้าวสาก ชาวนานำห่อข้าวน้อยไปแขวนตาม

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 21.

เถียงนาแล้วเคาะเรียกให้ผีญาติพี่น้องมารับห่อข้าว เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ถือเป็นจุดสำคัญทำให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะกัน ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน²⁷

กล่าวโดยสรุปหลังจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องการศึกษาเถียงนา ในด้านกายภาพพบว่า เถียงนาเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจากความต้องการที่พักอาศัยใกล้พื้นที่ทำกิน โดยเริ่มต้นจากการเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ประกอบเป็นโครงสร้างอาคารชั่วคราว มีพื้นที่ใช้สอยเพื่อกิจกรรมประจำระหว่างวัน อย่างเช่น พักหลบแดด ที่สำหรับรับประทานอาหาร เป็นต้น ก่อนที่ความต้องการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ขุดบ่อน้ำ หรือกระทั่งการใช้เป็นที่อยู่ในอาศัยทั้งช่วงกลางวันและกลางคืน ทำให้รูปแบบอย่างง่ายที่สามารถอยู่อาศัยได้ชั่วคราว มีการต่อเติมพื้นที่เพื่อรองรับการใช้งานที่เพิ่มมากขึ้น จนเกิดเถียงนามีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมกึ่งถาวร ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเถียงนา อาจไม่มีรูปแบบชัดเจนหรือมีเกณฑ์เป็นระเบียบแบบแผนเช่นสถาปัตยกรรมประเภทอื่น เพราะรูปแบบที่แสดงออกผ่านสิ่งปลูกสร้างประเภทนี้ผูกพันอยู่กับความต้องการใช้พื้นที่ของผู้สร้างและผู้ใช้งานเป็นสำคัญ การจัดกลุ่มหรือแบ่งประเภทกระทำไปโดยสังเกตจากลักษณะร่วมกันเท่านั้น ดังนั้นการแบ่งประเภทเถียงนาส่วนใหญ่จึงได้รับการอธิบายพร้อมกันกับลักษณะการใช้งาน ตั้งแต่เป็นอาคารขนาด 1 ห้องต่อเติมจนดูราวกับเป็นเส้นวิวัฒนาการจากเถียงนา สู่เรือนเห้าย่ ซึ่งมีฐานะเป็นบ้านหลังที่สองของชาวอีสาน

7. ข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม

การลงเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งแรก สํารวจเถียงนาที่พบในตำบลหนองบัวโคก อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ตำบลน้ำใส อำเภोजตุรพัตร์พิมาน และตำบลสูงยาง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการเก็บข้อมูลด้วยการถ่ายภาพ รั่วัดสถาปัตยกรรม และสัมภาษณ์เจ้าของผู้ใช้งานเถียงนา โดยใช้เกณฑ์การเลือกเถียงนาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เคยมีการจัดกลุ่มเอาไว้ในการศึกษาก่อนหน้านี้ ในการลงภาคสนามในครั้งนี้เก็บตัวอย่างเถียงนาทั้งสิ้น 12 หลัง ซึ่งมีการใช้งานวัสดุก่อสร้าง ดังนี้

ตารางที่ 1: แสดงข้อมูลวัสดุก่อสร้างเถียงนากลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 หลัง

รหัสเถียงนา	อายุ (ปี)	วัสดุ				
		เสา	โครงสร้าง หลังคา	เครื่องมุง หลังคา	พื้น	ผนัง
T1 B02 	-	- เสาไม้จริง ใช้ทั้งลำต้นไม่มีการขัดเรียบ	- ไม้ไผ่	- สังกะสี	- ไม้กระดานขัดเรียบ	ไม่มีผนัง

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

<p>T1 B03</p> 	7	<ul style="list-style-type: none"> - เสาไม้ จริง ใช้ทั้ง ลำต้นไม่มี การขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - กระเบื้อง ลอน - สังกะสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - แผ่นไฟ เบอร์ - สังกะสี
<p>T1 B04</p> 	-	<ul style="list-style-type: none"> - เสา คอนกรีต - เสาไม้ จริงทรง สี่เหลียมขัด พื้นเรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สังกะสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ตีระแนง - สังกะสี
<p>T1 B05</p> 	8	<ul style="list-style-type: none"> - เสาไม้ จริง ใช้ทั้ง ลำต้นไม่มี การขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สังกะสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีผนัง
<p>T1 B06</p> 	10	<ul style="list-style-type: none"> - เสาไม้ จริง ใช้ทั้ง ลำต้นไม่มี การขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สังกะสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - แผ่นไม้ กระดาน - ไม้ไผ่ตี ระแนง
<p>T1 R01</p> 	1	<ul style="list-style-type: none"> - เสา คอนกรีต - เสาเข็ม ไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สังกะสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผนังขัดทำ จากต้นอ้อ
<p>T1 R02</p> 	20	<ul style="list-style-type: none"> - เสา คอนกรีต - เสาเข็ม ไม้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้จริง - ไม้ เหลื่อมขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - สังกะสี - แผ่นไวนิล 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้ กระดานขัด เรียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ยิปซัมบอร์ด - วีว่าบอร์ด - แผ่นไม้เฌอ รำ - ไม้ตีระแนง

 <p>T1 R03</p>	4	- เสาคอนกรีต	- ไม้เหล็ยมัดเรียบ - ไม้จริง	- สังกะสี	- ไม้กระดานขัดเรียบ	- ผนังขัดทำจากต้นอ้อ - ผนังไม้อัด - แผ่นสังกะสี
 <p>T1 R04</p>	1	- เสาไม้จริง ใช้ทั้งลำต้นไม่มี การขัดเรียบ	- ไม้จริง	- หญ้าคา	- ไม้ไผ่ผ่าซีก	ไม่มีผนัง
 <p>T1 R05</p>	-	- เสาไม้จริง ใช้ทั้งลำต้นไม่มี การขัดเรียบ	- ไม้จริง	- หญ้าคา	- ไม้กระดานขัดเรียบ	ไม่มีผนัง
 <p>T1 R06</p>	-	- เสาคอนกรีต - เสาไม้จริง	- ไม้เหล็ยมัดเรียบ	- สังกะสี	- ไม้กระดานขัดเรียบ	ไม่มีผนัง
 <p>T1 R07</p>	10	- เสาคอนกรีต - เสาเข็มไม้	- ไม้จริง	- กระเบื้องลอน - สังกะสี	- ไม้กระดานขัดเรียบ	- ผนังไม้ซีก - วิวาบอร์ด - เจาะผนังติดบานหน้าต่าง

8. การเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุในการก่อสร้างเถียงนา

ข้อมูลภาคสนามพบว่า เสาคอนกรีตสร้างเถียงนาส่วนใหญ่ มักใช้เป็นเสาไม้ โดยใช้ไม้แบบตัดมาทั้งลำต้น ไม่มีการขัดเรียบ หรือตกแต่งให้เป็นเสาเหล็ยอย่างประณีต ซึ่งเป็นลักษณะการเลือกใช้งานวัสดุแบบเดิมที่มักใช้ไม้ทั้งต้นในการก่อสร้างเถียงนา เนื่องจากเล็งเห็นว่าเป็นสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้น เพื่อการอยู่อาศัยชั่วคราวจึงไม่ต้องพิถีพิถันเท่าไรนักในการใช้งานวัสดุ แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมา คือ มีการใช้เสาคอนกรีต โดยมีการใช้งานเสาคอนกรีตเพื่อต่อกับเสาไม้ ซึ่งมีทั้งเสาไม้แบบใช้ตั้งลำต้น และเสาเข็มไม้ หรือบางหลังก็ใช้เสาคอนกรีตอย่างเดียว ส่งผลให้เถียงนามีลักษณะที่ดูมั่นคงแข็งแรง และระดับความสูงของสิ่งปลูกสร้างก็ค่อนข้างสูงกว่าหลังที่ใช้โครงสร้างไม้อย่างเดียวในการก่อสร้าง

เชื่อว่า การเข้ามาของเสาคอนกรีตนี้ ปัจจัยหนึ่งคือทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม้ น่าจะเริ่มหาได้ยากมากขึ้น ประกอบกับวิวัฒนาการเทคโนโลยีการก่อสร้างก็สามารถพัฒนาวัสดุอย่างเสาคอนกรีตขึ้นมาใช้งาน ราคาก็ไม่สูงมาก และยังมีอายุการใช้งานที่ยาวนานกว่า เราจึงพบเถียงนาหลายหลังที่มีทั้งใช้งานวัสดุทั้งสองชนิดผสมกัน และบางหลังก็ใช้เฉพาะเสาปูนเพียงอย่างเดียว

วัสดุใหม่ที่ใช้เป็นเสาโครงสร้างเถียงนาที่พบคือ เสาเข็มไม้ เป็นเสาที่เหลื่อมขัดพื้นเรียบ ส่วนใหญ่ใช้เป็นเสาส่วนที่ต่อจากเสาคอนกรีตเพื่อไปรองรับโครงสร้างหลังคา โดยจากการลงภาคสนามพบว่า ไม้ที่ใช้งานเป็นโครงสร้างหลังคามักเป็นไม้เหลื่อมขัดเรียบขนาดหน้ากว้าง 2 นิ้วบ้าง 3 นิ้วบ้างแล้วแต่ขนาดของเถียงนา ซึ่งการใช้ไม้เหลื่อมขัดเรียบทั้งเสาเข็มและโครงสร้างหลังคา น่าจะสัมพันธ์กับการใช้เครื่องมุงหลังคาที่เป็นสังกะสีหรือกระเบื้องลอนที่มีน้ำหนักมากกว่าตบเท้าวัสดุเดิมที่นิยมใช้ เนื่องจากพบว่าเถียงนาที่ใช้หญาคามุงหลังคามักมีการใช้ไม้จริงลำเล็กในการทำเป็นโครงสร้างหลังคา

พื้นของเถียงนา เป็นส่วนประกอบที่วัสดุก่อสร้างไม่เปลี่ยนแปลงในแง่ของประเภทวัสดุที่ยังคงการใช้วัสดุจากธรรมชาติ อย่างพื้นไม้กระดาน หรือพื้นไม้ไผ่ แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดคือการเลือกแผ่นไม้ที่นำมาใช้ก่อสร้าง ที่เลือกใช้วัสดุที่มีความประณีตมากขึ้น สามารถต่อแผ่นไม้เป็นพื้นเรียบเสมอกัน แนวปลายไม้กระดานวางในแนวระนาบเดียวกันอย่างเป็นระเบียบ สำหรับส่วนผนังเถียงนา พบว่า เป็นส่วนประกอบที่มีการใช้วัสดุหลากหลายเป็นอย่างมาก ทั้งวัสดุจากธรรมชาติ เช่น การใช้ไม้จริง ไม้ไผ่ มาผ่าซีกแล้วตีเป็นผนังระแนง หรือต่อเป็นผนังไม้กระดาน การเลือกใช้ผนังขัดจากต้นอ้อ และการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น สังกะสี ไม้อัด วิวาบอร์ด ยิปซัม เป็นต้น

สำหรับลักษณะการเปลี่ยนแปลงในประเด็นการเลือกใช้วัสดุ อาจกล่าวสรุปได้ว่า การใช้วัสดุก่อสร้างเถียงนาในปัจจุบันนี้ มีการใช้วัสดุอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1. **วัสดุธรรมชาติที่มาจากธรรมชาติ** เป็นวัสดุที่หยิบมาจากทรัพยากรทางธรรมชาติ มีการตัดแปดเพียงเล็กน้อยด้วยภูมิปัญญาของมนุษย์ มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น เสาไม้ที่ตัดมาตั้งลำต้น ตบเท้าคามที่ซุ้มหลังคา ผนังขัดแตะที่ทำจากต้นอ้อ 2. **วัสดุสมัยใหม่ที่ผลิตจากระบบอุตสาหกรรม** วัสดุที่ต้องผ่านการผลิตจากเครื่องจักร มีรูปแบบลักษณะที่เหมือนกัน เช่น เสาคอนกรีต แผ่นสังกะสี กระเบื้องลอน แผ่นไม้อัด ยิปซัมบอร์ด และ 3. **วัสดุธรรมชาติที่ผ่านกระบวนการผลิตมาจากระบบอุตสาหกรรม** วัสดุที่นำทรัพยากรธรรมชาติมาผ่านกระบวนการผลิตจากเครื่องจักร จนวัสดุมีขนาดและลักษณะเดียวกัน เช่น เสาเข็มไม้ขัดผิวเรียบ ไม้หน้าสาม ไม้หน้าสอง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของวัสดุก่อสร้างเถียงนาที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการการใช้งานเถียงนา กล่าวคือ เถียงนาหลังที่มีการใช้งานทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน บางครั้งใช้งานมากกว่าการพักเพียงชั่วครั้งชั่วคราว จนกลายเป็นที่พักถาวร มีการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่มากกว่าการเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติ เพราะต้องการเสริมสร้างความแข็งแรง คงทน และสามารถให้ความปลอดภัยต่อผู้ใช้งานได้ ตัวอย่างเช่น เถียงนารหัส T1R02 พบที่ตำบลน้ำใส อำเภोजุดรพิตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โครงสร้างหลักของเถียงนาสร้างด้วยเสาคอนกรีตต่อเสาเข็มไม้ รองรับโครงสร้างหลังคาไม้สำเร็จรูป มุงหลังคาด้วยสังกะสี ผนังเถียงนาก่อด้วยผนังไม้ตีระแนงชั้นหนึ่ง ก่อนจะตีทับอีกชั้นด้วยบรรดาวัสดุผนังสมัยใหม่ ได้แก่ ยิปซัมบอร์ด วิวาบอร์ด ไม้เฌอร่า เพื่อปิดช่องระหว่างไม้ระแนงป้องกันความชื้นส่วนตัว เถียงนาหลังนี้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืนเกือบตลอดทั้งปี เรียกว่าเป็นบ้านหลักที่ใช้อยู่

อาศัยมากกว่าเรือนใหญ่ที่อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนเถียงนาที่มีใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหลายโดยที่ไม่มีการผสมกับวัสดุกลุ่มอื่น เช่น เถียงนารหัส T1R04 และรหัส T1R05 พบที่ตำบลบ้านสูง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเถียงนาที่ใช้พักผ่อนในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ อย่างในเวลาพักกลางวัน หรือแค่เฉพาะช่วงข้าวตั้งท้อง ข้าวออกรวงเท่านั้น ไม่ได้อยู่ระยะติดต่อกันยาวเกือบตลอดทั้งปี

ภาพที่ 10-11: เถียงนารหัส T1R02 ต.น้ำใส อ.จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558.

ภาพที่ 12: เถียงนารหัส T1R01 ต.น้ำใส อ.จตุรพักตรพิมาน
จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา: ถ่ายเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558.

นอกจากนี้ พบว่าเถียงนาเริ่มก่อสร้างจากวัสดุใหม่มากขึ้น กล่าวคือ เดิมวัสดุที่ใช้สร้างเถียงนานิยมใช้ไม้หรือวัสดุที่เหลือจากการสร้างเรือนใหญ่ หรือมาจากการที่เรือนใหญ่ซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงวัสดุมาใช้สร้างเถียงนา ดังนั้น วัสดุจึงมีความเสื่อมโทรมบ้างตามอายุการใช้งาน เนื่องจากเถียงนาเป็นเพียงที่พักอาศัยชั่วคราวที่พักเพียงช่วงการทำนาเท่านั้น จึงจำเป็นต้องเน้นเรื่องความสวยงาม หรือใช้วัสดุที่มีราคาสูงในการก่อสร้าง เช่น เถียงนารหัส T1B06 พบที่ตำบลหนองบัวโคก อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เจ้าของให้สัมภาษณ์ว่าหลังคาสังกะสีเปลี่ยนมาสองรอบแล้ว โดยสังกะสีที่เปลี่ยนเป็นสังกะสีที่รื้อมาจากเรือนใหญ่ที่อยู่ในหมู่บ้าน เป็นต้น ปัจจุบันวัสดุการสร้างเถียงนา เริ่มปรากฏการใช้วัสดุใหม่ที่สั่งมาเพื่อใช้สร้างเถียงนาโดยเฉพาะ เจ้าของเถียงนาเริ่มให้ความสำคัญกับความประณีต ความสวยงาม และความแข็งแรงทนมากขึ้น อย่างเถียงนารหัส T1R01 ที่ตำบลน้ำใส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัด

ร้อยเอ็ด ใช้ผนังขัดที่ทำจากต้นอ้อ ซึ่งเจ้าของเถียงนาให้สัมภาษณ์ว่าเป็นผนังที่สั่งมาใช้ในการสร้างเถียงนาหลังนี้ โดยเฉพาะ

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของวัสดุก่อสร้างเถียงนาที่เปลี่ยนจากเดิมที่ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากเป็นวัสดุที่ง่าย และตอบสนองจุดประสงค์การใช้งานของเถียงนาที่ทำหน้าที่เป็นเรือนพักชั่วคราว จึงไม่จำเป็นต้องสร้างด้วยวัสดุที่คงทนหรือแข็งแรงเท่าสถาปัตยกรรมประเภทอื่น อย่างเรือนใหญ่ ตูบต่อเล่า หรือเล่าข้าว จนเมื่อวิวัฒนาการของวัสดุก่อสร้างเริ่มพัฒนา ส่งผลให้เรือนใหญ่ ซึ่งเป็นที่พักอาศัยหลักมีการปรับปรุงซ่อมแซมไปตามสมัย วัสดุเหลือใช้จึงส่งต่อมาเพื่อสร้างหรือซ่อมแซมเถียงนาอีกทอดหนึ่ง ในช่วงเวลาต่อมาเราจึงพบเถียงนาที่ก่อสร้างด้วยวัสดุหลากหลายมากขึ้น สามารถใช้งานไต่ยาวนานมากและแข็งแรงมากขึ้น ซึ่งการเลือกใช้วัสดุนั้นสัมพันธ์ความต้องการใช้งานของชาวบ้านว่าต้องการใช้เพื่อเป็นที่พักชั่วคราว หรืออยู่อาศัยในระยะยาว ซึ่งปัจจุบันพบว่า เถียงนาบางหลังไม่ได้เป็นสถาปัตยกรรมที่รับวัสดุตกทอดมาจากสถาปัตยกรรมอื่น แต่เริ่มมีการใช้วัสดุใหม่มาก่อสร้างเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้กลายเป็นสถาปัตยกรรม ซึ่งนอกเหนือจากการคำนึงถึงเรื่องการตอบสนองชีวิตประจำวันแล้ว ยังต้องคำนึงเรื่องความแข็งแรง ความปลอดภัย และความสวยงามเพิ่มขึ้นมาด้วย

9. ข้อสังเกตเบื้องต้น

บทความข้างต้นนี้ผู้ศึกษาได้อธิบายและวิเคราะห์ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของวัสดุก่อสร้างเถียงนาเป็นประเด็นสำคัญ เมื่อลองเปรียบเทียบเถียงนาหลังที่สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติทั้งหมด กับหลังที่ก่อสร้างด้วยวัสดุหลากหลายประเภท พบข้อสังเกตเบื้องต้นว่า การเปลี่ยนแปลงของวัสดุส่งผลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรม เช่น การใช้ไม้หน้าสอง ไม้หน้าสาม ในการทำโครงสร้างหลังคา และมุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง ส่งผลให้ความสูงจั่วหลังคาเตี้ย องศาหลังคาชัน ไม่สูงเท่ากับการใช้ไม้จริงเป็นโครงสร้าง ยิ่งเครื่องมุงหลังเป็นตับหญ้าคาหรือหญ้าแฝก โครงสร้างหลังคามีความสูงมากขึ้น เป็นต้น และปัจจัยอื่นที่นอกเหนือไปจากการเปลี่ยนแปลงของวัสดุ เช่น ความต้องการใช้ไฟฟ้าที่เถียงนา ทำให้เถียงนาต้องมีการขึ้นทะเบียนเป็นบ้านอีกหนึ่งหลัง เป็นต้น ซึ่งข้อสังเกตดังกล่าวเป็นประเด็นในการศึกษาเพื่อค้นหาลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเถียงนาทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผู้ศึกษาต้องทำการศึกษาในลำดับต่อไป

10. สรุปผลการศึกษา

จากการทบทวนสถานภาพความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “เถียงนาอีสาน” พบการให้ความหมายของเถียงนา คือ ชื่อเรียกสิ่งก่อสร้างที่พบตามท้องทุ่งนาเพื่อใช้งานในช่วงฤดูการทำนา อันเนื่องมาจากความต้องการที่พักอาศัยที่อยู่ใกล้กับพื้นที่ทำกิน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมจึงมีลักษณะเรียบง่าย ก่อนพัฒนาไปสู่ลักษณะที่มีความซับซ้อนตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเถียงนา ระยะทางในการเดินทาง ความถี่ในการอยู่อาศัย และลักษณะการใช้งานพื้นที่ ถือเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบ ขนาด และวัสดุการสร้างเถียงนา

สำหรับลักษณะสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลง ในประเด็นของวัสดุการก่อสร้าง หลังจากการลงภาคสนามสำรวจเถียงนา เก็บข้อมูลด้วยการถ่ายภาพ รั้ววัดสถาปัตยกรรม และสัมภาษณ์เจ้าของผู้ใช้งานเถียงนา พบว่าปัจจุบันวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเถียงนาสามารถแบ่งกลุ่มวัสดุได้ 3 กลุ่ม คือ ลำดับที่ 1. วัสดุธรรมชาติที่มาจากธรรมชาติ ลำดับที่ 2. วัสดุสมัยใหม่ที่ผลิตจากระบบอุตสาหกรรม และลำดับที่ 3. วัสดุธรรมชาติที่ผ่านกระบวนการผลิตมาจากระบบอุตสาหกรรม โดยการเปลี่ยนแปลงของวัสดุก่อสร้างเถียงนาเกิดขึ้นจากปัจจัยของการพัฒนาเทคโนโลยีการก่อสร้างวัสดุเหลือใช้จากเรือนหลักถ่ายส่งมาปรับปรุงเถียงนา จนเถียงนาเริ่มมีการใช้วัสดุอื่น ๆ นอกเหนือจากวัสดุจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้เถียงนามีความแข็งแรงและมีอายุการใช้งานยาวนานมากขึ้น ประกอบกับการใช้งานเถียงนาที่บางหลังไม่ได้เป็นเพียงเรือนพักอาศัยชั่วคราว แต่มีการใช้งานบ่อยกว่าเรือนหลัก จนเกือบกลายเป็นเรือนหลัก ทำให้วัสดุที่พบเริ่มมีการใช้วัสดุใหม่มาก่อสร้างเถียงนา ซึ่งนอกจากคำนึงถึงความแข็งแรงคงทนแล้ว ยังเพิ่มเติมเรื่องความปลอดภัยและความสวยงามในการก่อสร้างเถียงนา

บรรณานุกรม

- กิตติสันต์ ศรีรักษา. (2553). “เถียงนา : รูปแบบ และการใช้งานในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาอีสาน” ใน วารสาร ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2553): หน้า 45-62.
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2558). อีสานร่วมสมัย: การวิเคราะห์ชนบทในตัวตนและบริบท. อุบลราชธานี: ศรีปัญญา.
- ตึก แสนบุญ. (2554). “เถียงนา...ถึง...ศาลาไทย” ใน ศิลปวัฒนธรรม 32, 12 (ตุลาคม 2554): หน้า 52-55.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. “คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย.” วารสารสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา 33, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557): หน้า 103-127.
- ประจักษ์ ชัยหงษ์สา. เถียงนาตำบลเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2538). เถียงนาอีสาน: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี อุตรธานี ยโสธร กาฬสินธุ์และสกลนคร, ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักวิทยบริการ.
- สมชาย นิลอาธิ. (2525). “เถียงนา” ใน ศิลปวัฒนธรรม 2, 11, (กันยายน 2525), หน้า 70-75.
- สมชาย นิลอาธิ. “เถียงนา บ้านหลังแรกของมนุษย์ยุคแรกๆ ในสยาม” ใน ศิลปวัฒนธรรม 8, 13 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2535): หน้า 188-200.
- สมชาย นิลอาธิ. (2555). เรือนพื้นถิ่น: วิถีชีวิต และคติความเชื่อในโบราณ. มหาสารคาม: โครงการอนุรักษ์โบราณสถาน ภาควิชาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน?. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2535). พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2557 เข้าถึงได้จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>.